

AUGUST BOVER I FONT

ANTONI DE LOFRASSO I ELS SEUS DOS POEMES EN CATALÀ.

Disposem de molt poques dades sobre la vida del militar alguerès Antoni de Lofrasso.¹ Pràcticament només sabem que, tot i que la seva família — era casat i tenia dos fills — continuava residint a l'Alguer, l'any 1571 es trobava a Barcelona, on va publicar dues obres: *Los mil y doscientos consejos y avisos discretos sobre los siete grados y estamentos de nuestra humana vida...* (Barcelona, Jaume Cortey i Pere Malo, 1571) i *Los diez libros de Fortuna de Amor...* (Barcelona, Pere Malo, 1573).² La primera d'aquestes obres és un aplec de consells sobre diverses feines i oficis que conté, també, una descripció de la batalla de Lepant, en la qual podria ser que Lofrasso hagués pres part; la segona, la més coneguda i polèmica, és una novel·la pastoral repetidament al·ludida per Cervantes.

Efectivament, el novel·lista castellà inclou la novel·la de Lofrasso entre els llibres de la biblioteca del Quixot i, al capítol VI de la primera part, quan el barber li presenta el llibre, fa dir al capellà:

«Por las órdenes que recibí, que desde que Apolo fue Apolo, y las musas, y los poetas poetas, tan gracioso ni tan disparatado libro como éste no se ha compuesto, y que, por su camino, es el mejor y el más único de cuantos deste género han salido a la luz del mundo, y el que no le ha leído puede hacer cuenta que no ha leído jamás cosa de gusto. Dádmele acá, compadre; que precio más haberle hallado que si me dieran una sotana de raja de Florencia».³

Nou anys després, Cervantes fa aparèixer Lofrasso en el *Viaje del Parnaso*, i novament s'hi refereix amb ironia. En el capítol III, quan cerquen un poeta per llençar al mar per tal d'apaivagar el temporal, decideixen que sigui Lofrasso, però Mercuri s'hi oposa i diu, per exemple:

«¿ Cómo y no será cargo de conciencia,
y grande, echar al mar tanta poesía,
puesto que aquí nos hunda su inclemencia?»⁴

Més endavant, en el capítol VII, Apol·lo l'atacarà durament:

«Tú, sardo militar, Lofraso, fuiste
 uno de aquellos bárbaros corrientes
 que del contrario el número creciste». ⁵

I al final de l'*Entremés del vizcaíno fingido*, quan els músics descriuen el prototipus de la dona saberuda, tampoc no s'oblida del novel·lista alguerès:

«La mujer que más presume
 De cortar como navaja
 Los vocablos repulgados,
 Entre las godeñas pláticas:
 La que sabe de memoria,
 A lo Fraso y a *Diana*,
 Y al *Caballero del Febo*
 Con *Olivante de Laura*;
 La que seis veces al mes
 Al gran *Don Quijote* pasa,
 Aunque más sepa de aquesto,
O sabe poco, o no nada. ⁶

La interpretació, irònica o no, d'aquestes opinions de Cervantes ha generat, però, força literatura i el recent treball de Maria A. Roca Mussons m'estalvia ara d'ocupar-me' n.⁷ De tot plegat potser el fet més interessant és que, una mala interpretació del passatge del *Quijot* que he reproduït abans, va dur el jueu d'origen espanyol Pedro de Pineda a preparar una nova edició de *Los diez libros de Fortuna de Amor*, la segona, publicada a Londres en dos volums, per Henrique Chapel, l'any 1740⁸.

Ara bé, al marge del major o menor valor literari de l'obra, probablement el seu aspecte més interessant sigui la descripció dels ambients barcelonins que Lofraso va freqüentar. La novel·la està dedicada a Lluís (II) Carròs de Centelles i de Pinós, baró de Centelles i comte de Quirra, casat amb Francesca d'Alagó, el qual va morir a Sardenya, sense successió, l'any 1586⁹. Mentre que «La historia de don Floricio y de la hermosa pastora Argentina», de llibre vuitè, és dedicada a Lucrecia de Montcada, comtessa d'Aitona — és evident que Lofraso s'ha de referir a Lucrecia de Gralla, senyora de Subirats, casada amb Francesc (I) de Moncada i de Cardona¹⁰, segon comte i primer marquès d'Aitona, comte d'Osona, vescomte de Cabrera i de Bas, baró de Llagostera, etc., el qual va ser gran senescal d'Aragó i mestre racional de Catalunya precisament pel seu matrimoni, i a qui Cristòfor Despuig va de-

dicar *Los col.loquis de la insigne ciutat de Tortosa*¹¹ — i el llibre desè a Francesca d'Alagó, esposa de Lluís Carròs com acabem de veure.

Al marge d'aquestes dedicatòries, a l'obra s'esmenten o hi intervenen, per exemple, una seixantena de dames¹² — en el llibre setè — i una setantena de cavallers¹³ — en el llibre vuitè — representatius de la noblesa i de l'alta societat barcelonines de l'època. El fet pren importància si pensem que la novel·la, per bé que no és l'autobiografia de Lofrasso, «adempia con chiarezza a una delle norme del codice autobiografico, che vuole all'interno dell'opera l'esplicitazione tra l'identità dell'autore-personaggio-narratore»¹⁴. Aquesta identitat — ho explica Lofrasso en la «Carta del autor a los lectores» — es produeix amb el pastor Frexano, per tal de poder «narrar disfrechado la más parte del discurso de mi vida»¹⁵.

D'altra banda, el llibre conté cinc sonets preliminars, tots en castellà, un de Lofrasso «al ilustre y mi señor Jerónimo Vidini y Melone, señor de Puzu Mayor» y el de resposta de Vidini, un altre de Lofrasso adreçat a Francesc Calça¹⁶ «cavallero catalán, i el de resposta de Calça, i finalment un de dedicat a Lluís Joan Vileta,¹⁷ «doctor en sacra theologia y canónigo de la Seu de Barcelona».

Tot plegat ens mostra un Antoni de Lofrasso molt ben relacionat a Barcelona i vinculat a dos personatges molt influents en el món literari barceloní de l'època:¹⁸ Francesc Calça i Lluís Joan Vileta. Tots dos, precisament, reivindicadors de l'obra d'Ausiàs March. Calça va contribuir amb dos poemes laudatoris — al costat d'altres d'Antic Roca i de Pere Serafí — a l'edició de les obres de March (Barcelona 1560) publicada sota els auspicis del segon duc de Somma i almirall de Nàpols, Ferran Folch de Cardona¹⁹. Més tard, Vileta, juntament amb el poeta Joan Pujol, va intentar una «apropiació» contrareformista de l'obra de March.²⁰ I March, citat sovint en català, és una de les principals influències — com les de Petrarca i Boscà — detectables a *Los diez libros de Fortuna de Amor...*²¹.

Però la novel·la, tot i ser obra d'un alguerès traslladat a Barcelona, és escrita en castellà. De fet, respon a la situació lingüística de forta castellanització característica de la segona meitat del segle XVI. I només molt ocasionalment els orígens lingüístics — sardo-catalans — de l'autor aconseguen un espai dins de l'obra. De vegades explícitament relacionats amb la curiositat que desperta l'exotisme, com queda clar en el llibre setè, abans d'un dels poemes en llengua sarda, quan «los caballeros, curiosos de entender unos metros en la natural lengua del pastor, rogaron a la señora doña Mencía le mandasse cantar sola una otava rima en lengua montañesa sardesca, por ser el natural

de la provincia y reyno de la isla de Cerdeña y para ver la diferencia del canto y lengua castellana a la sarda».

Ara bé, si a la muntanya, és a dir, a la ruralia, a l'interior de l'illa, es parlava el sard, la llengua de les ciutats era el català²². I especialment a l'Alguer, l'única de les ciutats sardes que ha conservat la llengua catalana. Sens dubte, el fet que Lofrasso fos alguerès — «la segunda ciudad y llave del reyno es la ciudad de Alguer, puerto de mar donde yo nací» — explica que l'obra contingui dos poemes en llengua catalana. Es tracta de dos poemes mediocres, sense interès literari, però que reproduïxo en apèndix per tal com es conserven molt pocs exemplars de les edicions d'aquesta novel·la i són, doncs, difícils de consultar²³. El primer és una cançó que figura en el quart llibre, en un *triumfo* que celebra la bellesa i els llinatges d'una vintena de dames alguereses. Cadascuna dona a conèixer una composició poètica i una d'elles, Janota Torroella, ho fa en llengua catalana. La cançó està formada per cinc quartetes de versos heptasil·làbics. La tercera i la cinquena repeteixen, en els seus dos últims versos, els dos últims versos de la primera o tornada inicial, a l'estil de les característiques glosses tan freqüents en la poesia catalana del segle XVI²⁴. L'altre poema en català — amb alguns defectes formals — és un dels sonets que figuren en el desè llibre, abans de l'«Epístola pastoril de Valencineo a su querida pastora», en el qual utilitza unes imatges marineres²⁵.

August Bover i Font

Universitat de Barcelona

NOTES

¹. Adopto la grafia Lofrasso — i no Lo Frasso — d'acord amb la tradició bibliogràfica catalana: veg. M. DE RIQUER, *Història de la literatura catalana*, III, Esplugues de Llobregat 1964, p. 575; *GEC*, 9, Barcelona 1976, p. 340; o J. MOLAS J. MASSOT i MUNTANER [dirs.], *Diccionari de literatura catalana*, Barcelona 1979, p. 421.

². Sobre les dades bio-bibliogràfiques d'Antoni Lofrasso veg. el treball de M. A. ROCA MUSSONS, *La città di Barcellona: spazio bucolico-cortese nel romanzo di Antonio de Lo Frasso «Los diez libros de Fortuna de Amor»*, «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», XLI (1987-1988), pp. 29-56, especialment la nota 1, pàgs. 29-30.

³. M. DE CERVANTES, *Don Quijote de la Mancha*, a cura de Martí de Riquer, Barcelona 1980, p. 79. Riquer apunta la possibilitat que el nom de Dulcinea se li acudís a Cervantes a partir de la lectura de *Los diez libros de Fortuna de Amor*, on apareixen el pastor Dulcineo i la pastora Dulcina, *ibid.*, nota 35.

⁴. M. DE CERVANTES, *Poesías completas*, I, a cura de Vincente Gaos, Madrid 1973, p. 93.

⁵. *Ibid.*, p. 152.

⁶. M. DE CERVANTES, *Entremeses*, a cura de Miguel Herrero García, Madrid 1966, p. 153.

⁷. M. A. ROCA MUSSONS, *La ciutat de Barcelona.*, cit., especialment les pàgines 31-33.

⁸ Agraeixo a la meua col·lega a la Universitat de Barcelona, Dra. Ma. Pilar Manero Sorolla, la consulta d'una còpia d'aquesta edició.

⁹ Veg. l'arbre genealògic dels barons de Centelles, *GEC*, 4, Barcelona 1973, pp. 818-819.

¹⁰. Veg. *GEC*, 10, Barcelona 1977, p. 225 — arbre genealògic — i 233.

¹¹. Veg. l'edició a cura d'Eulàlia Duran (Barcelona 1981).

¹². Mencia de Requesens i Zúñiga, Violant de Cardona i de Centelles, Guiomar de Corella i de Montcada, etc. Com a mínim dues d'aquestes dames — Isabel de Sentmenat i Caterina Salbana —, uns deu anys abans, havien estat elogiades per Pere Serafi en sengles sonets amb estrambot. Veg. J. ROMEU I FIGUERAS, *Les dames cantades per Pere Serafi en els seus poemes catalans*, dins *Studia in honorem prof. M. de Riquer*, I, Barcelona 1986, pp. 173 i 175-176.

¹³. El lloctinent Fernando Alvarez de Toledo, Lluís de Cardona i Córdoba, duc de Somma, Pere de Cardona i de Requesens, governador general de Catalunya, Pere de Pinós, vescomte de Canet i d'Illa, etc.

¹⁴. M. A. ROCA MUSSONS, *La ciutat de Barcelona.*, cit., p. 35.

¹⁵. Sobre aquesta identitat veg. *ibid.*

¹⁶. Sobre aquest personatge, veg. Joaquim Molas, *Francesc Calça: Poemes*, «Els Marges», 14 (setembre 1978), pp. 77-95.

¹⁷. Veg. Josep Maria Madurell Marimon, *Luis Juan Vileta*, «Analecta Sacra Tarraconensia», XXXVIII (1964), pp. 19-38.

¹⁸. Veg. A. BOVER I FONT, *Innovació i tradició en la poesia catalana del segle XVI*, «Catalan Review», II, 1 (juny 1987), pp. 41-68.

¹⁹. Veg. J. Molas, *Francesc Calça*, cit., p. 85 i 87.

²⁰. Veg. el pròleg de Karl-Heinz Anton a Joan Pujol, *Obra poètica*, Barcelona 1970,⁹ p. 9.

²¹. Veg. M. P. MANERO SOROLLA, *Ausias March y Antonio de Lofrasso. Otra nota sobre los vestigios del poeta de Gandía en la literatura castellana del Renacimiento*, «Anuario de estudios medievales», 15 (1985), 579-587.

²² Veg. A. BOVER I FONT, *Literatura i models de llengua. Algunes reflexions sobre el cas de l'Alguer*, dins *Actes de les Primeres Jornades Universitàries de l'Alguer*, en premsa.

²³. Desgraciadament, en el moment de lliurar aquest article a la impremta no m'han arribat les còpies de les pàgines de l'edició prínceps que vaig sol·licitar. Els hauré de transcriure, doncs, d'acord amb la segona edició.

²⁴. Veg. A. BOVER I FONT, *Estudi introductori*, dins Pere Serafi, *Antologia poètica*, Barcelona 1987, p. 16. Reprodueixo la cançó en l'apèndix I.

²⁵. En la lletra adreçada als seus fills que encapçala *Los mil y doscientos consejos...* Lofrasso al·ludeix als perills de la mar. Reprodueixo el sonet en l'apèndix II.

APÈNDIX I*

*Què faré en tal estrem,
Que mon mal me desatina,
Coneixent(e) en mi que crem,
y may nigu m'encamina.*

De mi, veig, nigu no cura,
Sens voler-me remediari,
Molt temps ha que mon mal dura,
Que ya stich per a finir.

Mirau de prest, sens tardar,
Dins mon cors l'ànima fina,
*Conexent en mi que crem,
y may ningú m'encamina.*

Mos estrems són de tal sort
Qu,em donen tan trista vista,
En favor me veig la mort,
La vida me té avorrida.

Congoixosa y aflegida,
M'ànima del tot se fina,
*Coneixent en mi que crem,
y may ningú m'encamina.*

* Vol. I, pàgs. 260-261.

APÈNDIX II*

Lo mariner que en golfo fortuna alcança
e veu sa naó mortalment perillant,
per se valent patró està constant
en pensar de fortuna aver bonansa.

Yo só, puix greu torment no.m fa mudansa,
dins mon cor a bel.ànima contrestant
per vós, amor, en ardent foch cremant,
vivint molt trist ab tan vana esperansa.

A la fin no.m pot fatar la mort
com la tinga per vós ben empleada,
dama, que sola vós pot dar-me vida;

dons rebeu-me al gloriós vostre port
hont, sens treball, ma nao molt descansada
pot l navegar sens(c) ésser consumida.

* Vol. II, pàgs. 317-318.